

A magyar politikai pártok és az Ausztriával fennálló kapcsolat.

A magyar királyság megalapításától kezdve állandó harc folyt a nagybirtok és középnemesség között az államhatalom birtokáért, s az ebből folyó ellentét képezte a pártok alakulásának alapját. Ezzel a harccal párhuzamosan — azt erősítve, gyakran keresztezve — folyt egy állandó anarchikus küzdelem is, mely épen úgy, mint Lengyelországban, inkább a *bellum omnium contra omnes* jellegével bírt. Minthogy a mezőgazdaság s különösen az állattenyésztés jövedelmezőségét a jobbágyi munka kezdetleges volta folytán nem igen lehetett fokozni, az uralkodó osztályoknak járadékuk emelésére, vagy bizonyos színvonalon való tartására csak egy mód kínálkozott: mennél több földbirtoknak szerzése, s mivel az ország területe a XI—XIII. század folyamán már magántulajdonba ment át: mások birtokának megszerzése és kifosztása. 1526. után a magyar trónra a Habsburgok kerültek és így szoros kapcsolat létesült Magyarország és a Habsburg ház uralma alatt álló többi országok között, mely kezdettől fogva nemcsak a király személyére, hanem a politikai és gazdasági élet fontos nyilvánulásaira is kiterjedt. Innen kezdve a fentebb érintett osztályküzdelmek jelentékeny módosulást szenvedtek, mert a magyar uralkodó osztály egyes csoportjai nemcsak egymással állanak harcban, hanem egyúttal a külföldi hatalmi és gazdasági tényezőkre támaszkodó uralkodó házzal is.

A törökök kiűzése és a Rákóczi-felkelés befejezése után a XVIII. század elején az abszolút királyi hatalom az állandó hadsereg felállítása folytán a maga teljességében kifejlődött s így a gyakori

fegyveres felkelések lehetetlenekké váltak. Ennek következtében megszűntek a hűtlenségi perek és a belőlük folyó elkobzások is, másrészt a jobbiztonság, a közállapotok konszolidálása és a rendes bíróságok létesítése következtében megszilárdult. Így lehetetlenné vált a vagyonszerzésnek az a módszere is, mely az elmúlt századokban a fő- és köznemesség közötti harcoknak a legfőbb indító oka volt: az egymás fegyveres kifosztása és az elkobzott javak megszerzése. A közöttük fennálló ellentét tehát lényegesen csökkent. A birtokos nemesség részére a járadék emelésének más módja nem maradt, mint a jobbágy-ság teljes kihasználása, terheinek emelése. Ebben azután teljesen egyetértett a fő- és köznemesség, de éppen emiatt ellentétbe jutottak a királyi hatalommal, mely Magyarországon egyedüli jövedelmét a jobbágyi szolgáltatásokból nyerte és ezért a jobbágyokat a földesurak túlzott követelésével szemben lehetőleg védeni akarta. Azonkívül szintén pénzügyi okokból az adófizetési kötelezettséget a nemességre is ki akarta terjeszteni, mely törekvés szintén egyformán fenyegette az uralkodó osztály minden egyes tagját.

A XIX. század elején a fő- és köznemesség, tehát a nagy- és középbirtok között már mélyebb gazdasági alapon nyugvó ellentét nem forog fenn és érdekeik a legfőbb vonásokban teljesen azonosak. A mi eltérés az úrbéri rendezés, a földbirtok szabaddátétele stb. kérdéseiben közöttük előfordult, nem volt alapvető jelentőségű, s ez is jórészt megszűnt 1848-ban a köztelherviselés és jobbágyfelszabadítás kimondásával. Így az osztályellentét a politikailag jogosítottak körében további pártalakulás alapjául nem szolgálhatott. A földbirtokosság és a többi társadalmi osztályok között fenforgó ellentét pedig azért nem bírhatott pártalakító hatással, mert a többi osztályok vagy teljesen ki voltak zárva a politikai jogok gyakorlásából, mint a jobbágy sorban sínylő parasztság, vagy számuk csekélységénél fogva, mint a városok kereskedő és iparos polgársága, meg sem kísérelhették, hogy a politikai életben szerepet játszassanak. Ugyanez maradt a helyzet 1867. után is. 1869-ben iparral a lakosságnak 4,19%-a, kereskedelemmel csak 0,86 %-a foglalkozott, az értelmiségű keresetűek arányszáma 0,73% volt, választói joggal pedig csak a lakosság 4,5%-a bírt. Ennélfogva pártok csak a földbirtokososztály keretén belül jöhettek létre, itt pedig alapvető gazdasági ellentét fenn nem forgott. A pártalakulás alapjául tehát csakis másodrangú szempontok és érdekek szolgálhattak. Bármily korlátlan hatalmat gyakorol valamely osztály a tömegekkel szemben, ebben a hatalomban és annak gazdasági előnyeiben az osztálynak minden egyes csoportja, illetőleg tagja egyidejűleg és egyformán nem részesülhet, főleg oly szegény és gazdaságilag

oly fejletlen államban, mint Magyarország. A küzdelem tehát oda fog irányulni, hogy az egyik csoport a másikat a hatalomból kivesse, vagy legalább annak előnyeiből magának is részt biztosítson. Még az ilyen pártmozgalomhoz is elválasztó vonal kell, jelszó, mely a törekvések meztelenségét takarja. Erre pedig legalkalmasabb az Ausztriával fennálló kapcsolat, az ú. n. közjogi kérdés, mert ez a pártalakításnak némi reális szint kölcsönöz, lévén ezen kapcsolat az egyes osztályok érdekeire gyakran sérelmes s ennek következtében már századok óta kifejlődött egy igen erős német-, illetőleg osztrákellenes ideológia, melyet az ellenzéki mozgalom felhasználhatott. Ezért a XIX. század folyamán, különösen pedig az 1867. óta a pártok külső képe a következő: Az uralkodó osztálynak mindenha egy vegyesen főnemesekből és középbirtokosokból álló csoportja van hatalmon, mely annak megtartása végett konzerválni akarja az Ausztriával való kapcsolatot. Ezzel szemben áll egy vagy több párt, szintén nagybirtokosokból és középbirtokosokból, mely a kapcsolat megváltoztatását hirdeti és tűzi ki programjával. Érdekeik azonban teljesen azonosak, akár Ausztriához, akár a magyar társadalom többi osztályához való viszonyukat tekintjük. Ezért a küzdelem sohasem lehet közöttük heves, életbevágó és sohasem idézheti elő a politikai és gazdasági szervezet megváltozását. A közjogi alapon nyugvó pártalakulás lényegében irreális és megtévesztő. A közjogi törekvések végső célja és értelme Magyarország teljes függetlenítése lenne Ausztriától. Ezt azonban Ausztria katonai és gazdasági túlsúlya lehetetlenné teszi, de különben is a nemesség 1849. szomorú tanúságai után ily elhatározó lépésre nem vállalkoznák. A pártalakulás végcélja tehát el nem érhető. De ez nem is érdeke Magyarország mostani urainak. A magyar földbirtokososztály erősebb érdekellentétben van a magyar burzsoáziával, munkássággal, a parasztsággal, mint az osztrák uralkodó osztállyal és a császári házzal. Bármily nyomasztó terheket ró ránk a közösügyi kapcsolat, bármennyire egyenlőtlen is a két állam politikai és gazdasági ereje, mégis kétségtelen, hogy az uralkodó földbirtokos osztály a mai keretekben is kellően érvényesítheti érdekeit, mert néhány rövid időszaktól eltekintve, az Ausztriával való unió sohasem zárta el attól, hogy szűkebb hazája keretén belül korlátlan politikai uralmat gyakoroljon. De ha a magyar kereskedelem és ipar, a munkásság, valamint a parasztság irányadó befolyáshoz jutna az állam kormányzásában, a földbirtokososztály kizárólagos egyeduralmát fenn nem tarthatná. Ez pedig Magyarország gazdasági függetlenítésével okvetlenül bekövetkezik. Ausztria fensőbbségének legerősebb alapja a közös vámterület, mely az osztrák nagyiparnak biztosítja a versenytárs nélküli piacot. Ennek fentartása a magyar nagybirtok és gentry

érdeke is. Tehát épen a legfontosabb gazdasági intézmény tekintetében a legújabb időkig egyeznek az osztrák nagyiparos osztály, valamint a magyar földesurak érdekei, mert egyedül a közös vámterület akadályozza meg Magyarországon az ipari és kereskedelmi burzsoázia, valamint erős munkásosztály kifejlődését és okozza a parasztság pusztulását, mely okok miatt a politikai és gazdasági hatalom továbbra is megmarad a földesurak kezében, amint a magyar nemességnek évszázadok során alig volt szava ama kizsákmányoló osztrák vámpolitika ellen, mely Magyarországot állandóan gyarmati szín valón akarta tartani. Nyilvánvaló tehát, hogy az uralkodó osztály keretén belül minden olyan pártalakulás, mely a dualizmus felbontását tűzi ki célul, ezidőszerint reális alappal nem bír és megtévesztésre irányul, mint mindig mikor valamely párt ideológiája kiáltó ellentétben áll legfontosabb érdekeivel. Ezért tudjuk megmagyarázni azt, hogy 1867. óta mindama pártok, melyek Ausztriával szemben a legradikálisabb álláspontot követik, mihelyt hatalomhoz jutnak, feladják összes eddig vallott elveiket és elfogadják a közös intézményeket, pedig ha ezek csakugyan oly károsak volnának reájuk nézve, mint hirdetni szokták, akkor eljárásuk egyenesen öngyilkosság lenne. Öngyilkosságra pedig az osztályok történetében példa nincs. A pártoknak, melyek a fennálló közjog ellen opponálnak, nincs más céljuk, mint egyrészt a hatalomban való részesezés, másrészt pedig elterelése a figyelemnek oly kérdésekről, melyek az ő hatalmukra veszélyessé válhatnak. Osztrák gyűlöletben nevelni a népet, hogy uralomra jutásukhoz lépcsőül szolgáljon, hogy minden baját a dualizmusnak tulajdonítsa és ne forduljon tulajdonképeni elnyomói ellen: ez a magyar közjogi pártok politikájának alapeszméje. Szinte közhellyé vált az az állítás, hogy a magyar nemzet par excellence jogász nemzet, melynek a gazdasági szempontok iránt nincs érzéke és összes tevékenységét a jogi szörszálhasogatás, a paragrafusokon való nyargalás és közjogi viták merítik ki. Nem lehet eléggé rámutani arra, hogy ez mily tévedés. Az örökös közjogi vitázás nem a nemesség jogászai szenvedélyének kifolyása, nem Speciális morbus hungaricus, hanem ellenkezőleg bevált eszköz gazdasági egyeduralmának megvédésére. Bebizonyította ezt az elmúlt századokban, midőn a királyság jobbágyvédő javaslatainak tárgyalását közjogi sérelmeinek folytonos felhánytorgatásaival tette lehetetlenné.

Megfogom kísérelni röviden vázolni azt, hogy milyen volt a magyar politikai pártok magatartása 1861. után az Ausztriával fennálló kapcsolat tekintetében s ezen vázlat világosságot fog vetni e pártoknak

a szociális és gazdasági kérdésekben elfoglalt álláspontjára is, valamint igazolni fogja a fentebb csak általánosságban felállított tételket. Az 1861-iki országgyűlésen csak két párt volt: az egyik a királyi trónbeszédre felirattal, a másik határozattal akart válaszolni. Más ellentét — mely maga különben tisztán a vezérek versengéséből fakadt — őket el nem választotta, a közös vámterület ellen egyiknek sem volt kifogása és mindkét párt tagjai egyformán a közép- és nagybirtokos nemességből kerültek ki. Ugyanez mondható az 1365-iki országgyűlésről, melyen talán a konzervatívok képeztek kivételt, akik csakhogy az 1848. előtti állapotot helyreállíthassák, elfogadták az osztrák kormány közjogi programját. A Deák-párt és az ú. n. balközép között, melyet Tisza Kálmán és Ghyczy Kálmán vezettek, mindaddig lényeges ellentét nem merült fel, míg kilátás volt arra, hogy az alkotmány helyreállítása esetén a király fuzionális kormányt fog kinevezni. Mihelyt nyilvánvalóvá lett, hogy a király Andrássyt nevezi ki miniszterelnöknek, aki teljesen a Deák-pártra fog támaszkodni, Tisza Kálmán és a balközép tüstént irányt változtattak és a leghevesebb támadásokat intéztek a kormány kiegyezési javaslatai ellen. 1867. év tavaszán megtörtént a kiegyezés és a királyt megkoronázták. Nyomatékosan figyelmeztetnünk kell arra, hogy a birodalmi egység az 1867: XII. te. ellenére is a legfontosabb intézmények, mint a hadügy, külügy és vámterület tekintetében továbbra is megmaradt. Az alkotmányosság helyreállítása csak a belpolitikai önállóságot jelentette, azt, hogy a földesúri osztály a többi társadalmi osztályok felett a hatalmat minden korlát nélkül visszakapta. A kiegyezés egyéb vívmányai csupán tartalom nélküli formulák. A kiegyezést az uralkodó osztály valamennyi csoportja — még azok is, kik színelg hevesen támadták — kitörő örömmel fogadta, mert a belpolitikai önállóság megingott gazdasági pozíciójának megerősítését is biztosította. 1867. után a pártalakulás a következő volt: A Deák-párt a 67-es kiegyezés védelmére fektette a fősúlyt, a balközép Tisza és Ghyczy vezérlete alatt a kiegyezés megjavítását és továbbfejlesztését hirdette, míg a szélsőbal, a kiegyezéssel szemben a merev negáció álláspontjára helyezkedett. A pártok tagjai mind ugyanazon osztályból, földbirtokosokból és ezek szolgálatában álló ügyvédekből, papokból és hivatalnokokból kerültek ki, csak mutatóba volt közöttük néhány iparos, kereskedő, néha-néha egy-egy paraszt. Mégis azt lehet mondani, hogy a szélsőbalnak demokratább színezete volt: a kisebb nemesség s a református papok nagy szerepet vittek benne s rendszerint ehhez a párthoz szegődött a demokratikus reformokat sürgető doktrinerek kis csapatja. A többi osztályok csak mint szavazatok szerepeltek, befolyással az ügyekre nem bírtak, amit a fentebb 1869-re közölt

statistikai adatok érthetővé is teszik. A parasztság túlnyomó része a függetlenségi jelöltekre szavazott, mert osztálytudata teljesen hiányzott. A jobbagyfelszabadítást Kossuth Lajos művének tekintette s a függetlenségi párt pedig Kossuth Lajos pártja volt. A Bach-korszak összes visszaélései, a parasztság megkárosítása a földtehermentesítés és adózás kérdésében a nagybirtokosok érdekében történt ugyan, de mivel e visszaéléseket az abszolút kormány közegei követték el, a parasztság gyűlölt mindent, ami az osztrák uralomra emlékeztette s ezt az ellenzék egyesek aknázták ki saját céljaira. Emellett a szélsőbal a közjogi önállóság követelése mellett egy egész sereg radikális szociálpolitikai követelést (általános választójog, progreszszív adó, ingyenes népiskola) is zászlajára írt, sőt a korteshadjáratok idején nem áttalott a forradalmi demagógia mezejére lépni és a földosztást s az adók megszüntetését stb. hirdette. Viszont az is igaz, hogy 40 évi szereplése alatt komoly lépést demokratikus programjának megvalósítására nem tett, holott igen csekély közjogi sérelmek miatt hónapokig, sőt évekig tartó obstrukciókkal gátolta meg az állami élet rendes menetét.

A kiegyezés után az uralomra jutott földbirtokososztály meggyöngyült anyagi helyzetének megerősítésére törekedett és a 48-as idők eszményi lendületét az *enrichissez-vous* korszaka váltotta fel s létrejön a földbirtokososztály és a *haute-finance* szövetsége, melynek kamatoztatásában egyetértett az egész uralkodó osztály. Ilyen körülmények között ellenzéki politika alapjául csakis a közjogi kérdés szolgálhatott, mert a földbirtok érdekei tekintetében is teljesen egyetértettek: a földadó leszállítása, az úrbéri rendezést szabályozó pátens intézkedéseinek a földbirtokosok javára történendő módosítása általános kívánságok voltak.

Minden más reformot, melyet a Deák-párt súlyedő tekintélyének emelésére javaslatba hozott, úgy a balközép, mint a szélsőbal, mely 1874. óta függetlenségi és 48-as-párt nevet vett fel, azon a címen elleneztek, hogy mindaddig, míg a közjogi kérdések rendezve nincsenek, egyéb dolgokról nem tárgyalhatnak. A Deák-párt morális és számbeli züllése következtében közel feküdt a kilátás, hogy nemsokára hatalomhoz jutnak és a közjogi izgatás annál féktelenebbül folyt, mennél valószínűbb volt ebbeji céljuk elérése.

A hatalom csábító vonzásának nem is tudott az ellenzék ellentállani. A balközép nagy táborából először Ghyczy Kálmán vált ki híveivel és lépett be a Deák-párti kabinetbe, s a közjogi program feladásával elfogadta az 1867. évi kiegyezést. Követte őt 1872-ben csekély kivétellel az egész balközép Tisza Kálmán vezetése alatt, úgy hogy 1875. után a pártok elhelyezkedésében jelentős változás állott be. A kormányhatalom a balközép és Deák-párt fúziójából támadt szabad-

elvé-párt kezébe került, melyet 1899-ig (névleg 1905-ig) uralt a politikai élet. Tisza Kálmán történeti jelentősége abban állott, hogy azt a rendszert, mely a politikai hatalmat a birtokososztály és a *haute finance* kezébe juttatta, állandóbbá tette és minden változás ellen biztosította a korrupció és a választási visszaélések általánosítása útján. A nagybirtok és gentry többsége, minthogy az ú. n. „közgazdasági” tevékenységben szintén részt vett, a belső gazdasági kérdésekben pedig törvényhozási befolyása továbbra is érintetlen maradt, hosszú ideig támogatta Tiszát. A szabadelvű-párt az önkényes választási rendszer következtében, támaszkodva a királyi hatalom katonai erejére, abba a kellemes helyzetbe jutott, hogy nem kellett még azon osztályok érdekeit sem szem előtt tartania, melyekből származott és tagjai tisztán a saját egyéni érdekeik érvényesítésének szentelheték magukat. Tisza rendszerre abban is specialitás volt, hogy még az uralkodó osztály akarátának nyilvánulását is meghamisította. Bekövetkezett a politikai fejlődésben azon nem szokatlan tünet, hogy a szabadelvű-párt, mely a *haute finance*-al való szövetség folytán csak eszköz kívánt lenni a birtokos osztály uralmának biztosítására, öncéllá lett, mely a pénzhatalmasságok segítségével saját érdeke szerint vezette a kormányzást. Magyarországon is kifejlődött az Amerikából és Angliából ismeretes, az ú. n. hivatásos politikusok típusa, mely saját érdekeit szükség esetén osztálya érdekeivel is ellentétbe helyezi. A szabadelvű-párti üzleti politikusok szereplése az uralkodó osztály anyagilag független s így kényesebb ízlésű köreiből, valamint azoknál, kik nem juthatnak hasonló befolyáshoz, élénk visszatetszést keltett és a küzdelem ellenök meg is indult.

A harc vezetését a nagybirtok egy csoportja vette kezébe, mert a szabadelvű klikkrendszer is egyre inkább a vármegyei hivatalnok-gentryre és a gazdag bankárookra támaszkodott. 1875. utána balközép nem fuzionáló része egyesült a Deák-pártból Tiszáék által kiszorított konzervatív főurakkal, majd 1878-ban újabb elégedetlenkedők csatlakozván hozzájuk egyesült ellenzék címen alapítottak pártot.

A harc ezúttal is közjogi téren tört ki, annál is inkább, mert a szabadelvű-párt felfelé úgy szerzett magának állandóságot, hogy készségesen teljesítette a militarizmus és az osztrák nagyipari vámpolitika követeléseit, s így az ellenzék e téren itt támaszkodhatott leginkább a többi osztályok és tömegek rokonszenvére. A gyáripár ugyanis az osztrák verseny folytán nem tudott fejlődni. A kisipar a gazdasági élet fejlődésével pusztulásnak indult és ezért szintén az osztrák versenyt okolta. A kiskereskedelem pedig osztrák hitelen tengetve életét, kényre-kedvre ki volt az osztrák gyárosoknak szolgáltatva. Hogy a parasztság miért volt osztrákellenes, már régebben kifejtettem. Az értelmiségi foglalkozá-

súak az uralkodó osztályok után igazodván, szintén osztrákellenesekké lettek. Mindezen osztályokra a dualizmusból súlyos hátrányok háramlottak, csak egyedül a földbirtokosság volt az, amely érdekeit a dualizmus körén belül is boldogult. De ügyesen használta fel a többi osztályok reális sérelmeit saját érdekeinek előmozdítására. A szabadelvű-párt mindent megtett, hogy a földbirtoknak, mint osztálynak érdekeit a közös vámterület keretén belül biztosítsa s a törvényhozás minden tekintetben dédelgette azokat, így az 1887. évi kiegyezési törvény már meghozta az agrárvámokat. A hadsereg szállításaiban a földbirtok is részt nyert, a szeszdót úgy szabályozták, hogy az osztrák verseny a magyar mezőgazdasági szeszőzdeknek ne árthasson stb. Mindez nem tudta a nagybirtokot kiengesztelni, mely a teljes uralomra vágyódott, s ezért egy része az ú. n. mérsékelt ellenzék, később nemzeti párt erősen kacérkodni kezdett a függetlenségi törekvésekkel és 1889-ben együtt vezette a rohamot a Tisza Kálmán által benyújtott véderőjavaslat ellen, ami Tisza bukását idézte elő. Gróf Szapáry miniszterelnökségével a nagybirtok befolyása a szabadelvű-pártban megerősödött és ennél fogva a közjogi küzdelem is engedett élességéből, mert kilátás volt arra, hogy a mérsékelt ellenzék beolvad a szabadelvűpártba. A szabadelvű-párt vezető csoportja fenyegetett pozíciójának védelmére és megcsappant presztízsének helyreállítására ekkor előrántotta az egyházpolitikai javaslatokat, megbuktatta Szapáryt és létesítette a kötelező polgári házasságot, 30 éves uralmának egyetlen liberális reformját. Wekerle Sándor bukása után báró Bánffy Dezső alatt elkövetkeztek a választások és a szabadelvű-pártnak az a része, mely befolyását féltette, arra ösztönözte Bánffyt, hogy mandátumait minden áron biztosítsa. Azonfelül a harmadik kiegyezés megszavazására megbízható többségre volt szükség. Az 1896-iki őszi választások, melyek vesztegetések és visszaélések tekintetében még Tisza és Szapáry választásait is elhomályosították, az ellenzékot megtizedelték s rendkívül elkésérették. A nagybirtoknak az egyházpolitikai reform következtében a szabadelvű-pártból kiszorított része néppárt címen új pártot alakított, mely elfogadta ugyan a kiegyezést, de készséggel támogatott minden parlamenti obstvukciót, melyet a választási vereségek miatt végletekig elkéséredett nemzeti-párt és függetlenségi-párt a kormány ellen indítottak, azonkívül nemzetiségi és gazdasági politikájában demokratikus húrokat pengetett és sikraszállt a megyei közigazgatás önkénykedései ellen, mely kíméletlenül akart elbánni a néppárti mozgalommal. A nagybirtokosok öntudatos elemei az *Országos Magyar Gazdasági Egyesület (Omge)* körül csoportosultak, s a szabadelvű-pártban uralkodó korrupció kiirtását tűzték zászlajukra, s

hevesen küzdöttek az összeférhetlenségi törvény szigorításáért, melyről felismerték, hogy a szabadelvű-párt uralmát meg fogja ingatni.

A kormány sajtója élesen támadta a nagybirtokosok három fontos csapatát: a nemzeti-pártot, a nép-pártot és az *Omgét*, melyek döntő rohamra készültek. Felismerték ugyanis az időpont alkalmas voltát arra nézve, hogy a közjogi kérdés előtérbetolásával a szabadelvű-pártot az uralomból kivessék. Nemcsak a vámterület kérdését, hanem a katonai kérdést is ismét felszínre hozzák és hiába igyekezett őket a szabadelvű-párt egyrészt katonai engedményekkel, másrészt az 1897. évben kitört agrárszocialista mozgalom brutális elfojtásával kiengesztelni. A szabadelvű-pártból a még ottmaradt nagybirtokosok egy része 1898. év végén kivonul, egyesül az ellenzéki nagybirtokosokkal és a függetlenségi-párttal együtt indítják meg a végnélküli obstrukciót Bánffy Dezső ellen és 1899-ben meg is buktatják. Széli Kálmán miniszterelnöksége alatt bekövetkezik a szabadelvű-párt és a nemzeti-párt fúziója s az utóbbi a hatalom elnyerése kedvéért feladta különben is csak külsőségeken nyugvó közjogi programját.

A függetlenségi-párt szintén a nagybirtokosok be-folyása alá került, ami kitűnik abból, hogy rendkívül barátságosan viselkedett az új alakulással szemben. Mivel azonban a szabadelvű-párt üzleti politikusai, kik közjogi engedékenységük miatt a király bizalmát bírták, nem engedték ki könnyen a hatalmat kezökből, a nagybirtok, a közjogi ellentéteket főleg a katonai kérdést ismét felszította és titokban támogatta a függetlenségi-párt részéről megindult obstrukciót, mely annyira erősödött, hogy a király elbocsátotta a Széll-kormányt. Tisza István vállalkozott arra, hogy a mozgalomnak gátat vessen, de eredménytelenül, mert erőszakosabb lépései után egymásután váltak ki a többségből a volt nemzeti párt, majd a többi nagybirtokosok és egyesülnek a szintén nagybirtokos néppárttal és a középnemesség soraiból kikerült függetlenségi-párttal; megalakul az ú. n. koalíció, melyben már az *Omge* viszi a vezérszerepet s minthogy az önálló vámterület és magyar hadsereg jelszavaival vonultak a harcba, a burzsoázia és a parasztság csatlakozott hozzájuk. A választás a szabadelvű-párt bukásával végződött. Az igazság kedvéért meg kell jegyezni, hogy a szabadelvű-párt közjogi politikája őszintébb volt a többi pártokénál, mert számolt a tényleges viszonyokkal és nem keltett beválthatlan reményeket. Azt is el kell ismerni, hogy színvonala — szemben főleg a függetlenségi-párttal — európaibb volt és a kapitalizmus a *haute finance*-al való szövetsége folytán uralma alatt hódított tért Magyarországon.

A szabadelvű rendszer elleni küzdelemben főleg a katonai kér-

dések játszották a vezérszerepet, mert a birtokososztálynak érdekében volt e kérdések kiélézése, hogy az önálló vámterület tekintetében bekövetkezendő áruháza elplezze. A nagy- és középöldbirtok, mint már kifejtettem, a közös vámterület mellett is jól boldogul. Kifogása ellene legfeljebb annyiban volt, hogy a külföldi szerződések megkötésében és az autonóm vámtarifa megállapításában a közös és osztrák kormányoknak nagyobb befolyása volt, mint a magyarnak. Mihelyt ezt a befolyást a maga részére is biztosítani tudta, tovább nem ment s 1899-ben hatalomra jutván, nem tényleges önálló vámterületet, hanem csak az önálló vámterület jogi formuláját iktatta törvénybe. A nagybirtok az önálló vámterület tényleges megvalósításától főleg azért idegenkedik, mert attól fél, hogy az önálló vámterület iparfejlesztő hatása alatt kifejlődő burzsoázia politikai egyeduralmát fogja veszélyeztetni, az ipar a munkáskezeket magához fogja vonni, többé nem kaphat 40—50 fillérért napszámosokat és amit elsősorban kellett volna említeni, leginkább a szocializmus terjedésétől fázik. És hogy a kapitalizmus térfoglalásától mennyire oka van a nagybirtoknak tartani, néhány szám is igazolja. Az ipari lakosság az ország Össznépeességének 1869-ben 4,19%-át, 1900-ban 13,5% tette ki. 20 munkásnál többet foglalkoztató vállalat 1880-ban volt 1197, 1900-ban pedig 2474. A törvényhatósági városok népessége 1869—1900. között 987.000-ről 1,749.000-re növekedett. A pénzintézetek összes vagyona 1901-ben 5600j millió koronát tett ki, A kereskedelemmel foglalkozott 1869-ben a lakosság 0,86%, 1900-ban 2,9%. A vasutak hossza 1869-ban 2736 km. 1901-ben 17.274 km. Bármily hatással is lenne az önálló vámterület, az kétségtelen, hogy a magyar gazdasági életben benrejlő kapitalisztikus tendenciákat rendkívül erősítené, ami a földbirtokosok túlsúlyát rövid időn belül megtörné. A nagybirtok az 1905. évi választási küzdelemben az önálló vámterület és magyar vezényszó jelszavával indult, vagy legalább is oly jelölteket támogatott, akik e jelszavakat hangoztatták. Tette ezt természetesen abban a reményben, hogy szavát nem kell beváltani. A győzelem, melyet kivívott, nagyobb volt, mint amennyire számított, többségre jutott és ennek következtében az a veszély fenyegette, hogy ha szavát legalább részben nem váltja be, elveszti az uralkodó osztály többi rétegeire gyakorolt befolyását. Ezért kezdetben nem vállalta el a kormányt, úgy hogy a király kénytelen volt báró Fejérváryt miniszterelnöknek kinevezni, ki parlamenti többség hiányában abszolút módon kormányzott. A koalíció pedig folytatta tovább az izgatást a katonai kérdésben, mert ha e téren sikerül bármily csekély engedményt elérni, tekintélye meg van mentve. De másrészt tudta azt, hogy (önálló vámterületről eltekintve) gazdasági kérdésekben

inkább érhet el engedményt és a katonai követelések alkalmas presszió-
nak látszottak arra nézve, hogy elejtésök ellenében a vámszerződés-
seknél érdekeit az osztrák iparral és agráriusokkal szemben biztosítsa.
És e célt el is érte, mert a válság folyama alatt megkötött szerződés-
ekben, a Szerbiával folyó tárgyalásokban és vámkonfliktusokban,
továbbá az autonóm vámtarifában érdekei oly messzemenő védelemben
részeseültek, mint 1867. óta sohasem.

De a legfontosabb okot képezte 1906. év március 1-ének
veszedelmes közeledése. Ezen a napon kellett ugyanis a Tisza és
Fejérváry kormányok által már megkötött külföldi szerződéseknek életbe
lépniök. A nagybirtokra nézve életkérdéssé vált, hogy a válságot
kihúzza, mert ezzel elhárítja az önálló vámterület veszélyét. Ha ugyanis
a külföldi szerződések életbelépnek, nyilvánvaló, hogy az önálló vám-
terület azok lejártáig meg nem valósítható. Ezért makacsul ragasz-
kodott a katonai követelésekhez és árulónak nyilvánított mindenkit,
aki gazdasági előnyök ellenében hajlandó a katonai vívmányokat elen-
gedni. A válság elhúzása folytán kényszerítette a Fejérváry-kormányt,
hogy a szerződéseket rendeleti úton léptesse életbe. A taktika kitűnően
sikerült, mert az önálló vámterület veszélye elmúlt, viszont a tájéko-
zatlan közvélemény előtt a kormányt úgy tüntette fel, mint amelyet
a gazdasági függetlenség meghiúsulásáért a felelősség kizárólag terhel.

Mihelyt ez a veszély elmúlt, 1906. áprilisban megkötötte a
királlyal a békét és közjogi programjának feladásával elvállalta a
hatalmat. Készítette erre az a körülmény is, hogy Magyarország társa-
dalmi struktúrájában az idők folyamán — miként láttuk — jelentékeny
változás ment végbe. Az agrárszocialista mozgalom véres elfojtása
csak előmozdította a szocializmus terjedését, az ipari munkásság hatékonyan
szervezkedni kezdett és a politikai élet tényezőjévé vált, úgy,
hogy 1905-ben a Fehérváry-kormány szemben állva az egész földbir-
tokososztállyal, velük szemben a tömegek rokonszenvét akarta meg-
nyerni, s az általános választójogot hozta javaslatba. A koalíció
felismerte a helyzet veszélyes voltát és sietett a békét megkötni, hogy
az általános választójogot meghamisíthassa. Átvette tehát a kormány-
zást a koalíció, melynek kebelében az egész uralkodó osztály, első-
sorban a földbirtokososztály egyesítve van, A munkásságon kívül a
paraszttság is öntudatra kezd ébredni, a burzsoázia jelentőségének emel-
kedését pedig fentebb mutattam be számokban. A földbirtokososztály
uralmát minden oldalról veszély fenyegeti — s ez magyarázza meg,
hogy a koalíció évek óta együtt marad, dacára annak, hogy a
legszéthúzóbbr elemekből áll és hogy benne teljesen túlsúlyra jutottak
a konzervatív és klerikális elemek. Itt magáról az osztályuralomról

van szó, s ezért kellett a királlyal megbékülni, hogy minden erejüket a többi osztályok ellen fordíthassák. Elől járt ebben a függetlenségi-párt, mely követte Tisza Kálmánnak 1875-ben, Apponyi Albertnek 1899-ben adott példáját s teljesen feladta közjogi programját. Az hogy tagjai beszédjeikben régi fogadkozásaikat továbbra is ismétlik, senkit sem téveszthet meg a dolog lényege iránt. Annyi tény, hogy a függetlenségi-párt évről-évre megszavazza a közös költségvetést, részt vesz a delegációban, megszavazza az újoncokat a közös hadsereg számára, elfogadta a Wekerle-Beck-féle kiegyezést, mely sokkal kedvezőlenebb úgy a Széll-Körber-, mint a Bánffy-Badeni-féle egyezményeknél, de viszont azon lényegtelen és megtévesztő vívmányt tartalmazza, hogy az Ausztria és Magyarország közötti vámkapcsolatot nem szövetségnek, hanem szerződésnek hívják: s végül üdvözlí a császárt 60 éves jubileuma alkalmából. Amit 40 éven át a legnagyobb heveséggel támadott és hazaárulásnak hirdetett, buzgósággal védelmezi most egy csekély ellenzék támadásával szemben.

De nemcsak közjogi programját, hanem demokratikus múltját is megtagadta, teljesen a nagybirtok karjaiba vetette magát s reakciós érzület tekintetében a koalíció valamennyi pártját felülmúlja. A koalíció elvtagadásának meg is van az eredménye, mert közjogi téren mutatott szolgálatkészsége és engedékenysége folytán kinyerte a királyi beleegyezést a plurális választójoghoz és így a saját hatalmát úgy gazdasági, mint parlamentáris tekintetben hosszabb időre biztosította. Egy csekély töredék kivált a koalícióból és bal párt név alatt játszik ellenzéki szerepet. De működését komolyan venni nem lehet, mert a nagy szociálpolitikai kérdésekben álláspontja alig tér el a kormányzókétól.

Még két párt szerepéről kell megemlékeznünk. A nemzetiségi pártok politikája általában az, hogy a magyar uralkodó osztály brutalitásával szemben a királyi hatalomnál keressenek támogatást és orvoslást. Ezért közjogi kérdésekben ellenzéki álláspontot rendszerint nem foglaltak el; de belpolitikai kérdésekben gyakran modern demokrata elveket hirdettek.

A négy képviselőt számláló demokrata-párt jórészt a zsidó kispolgárságból kerül ki, sok modern követelést hirdet, de nemzetiségi politikája csaknem oly elfogult, mint az ú. n. történelmi pártoké. A magyarországi szociáldemokrata-párt csak 1899. után jelenik meg, mint tényező a politikai élet színpadán, s a parlamentben képviselője még nincs. Az osztályharc alapján állva, azonnal felismerte a közjogi program megtévesztő voltát s leleplezte a földbirtokososztály valódi törekvéseit. Felismerte egyúttal az önálló vámterület jelentőségét is s az 1903. ápr.

16-án tartott pártgyűlés annak megvalósítása mellett nyilatkozott. A határozat indokolása nagyon helyesen azt mondja, hogy a Magyarország és Ausztria között fennálló vámközösség lehetetlenné teszi a magyar ipar kapitalisztikus kifejlődését, mert ezt védtelenül kiszolgáltatja a fejlettebb osztrák ipar versenyének. Minthogy pedig Magyarországnak nagy érdeke, hogy ipari termelőerejét teljesen kifejlessze, ezért a nemzetközi szociáldemokrata-párt szükségesnek tartja az Ausztriától való teljes gazdasági különválást.

Az elmondottakból azon végeredményre jutunk, hogy Magyarországon egy osztály uralkodik és vesz részt a parlamenti életben, hogy a közjogi ellentét irreális pártalakulatokat hoz létre s csak a magyar földbirtokososztály uralmának leleplezéséül szolgál. Minthogy pedig a tervezett plurális és nyílt választói jog a jelenlegi osztálytagozódást konzerválja, sőt meg fogja rögzíteni, — a közjogi szempontok ezután is háttérbe szorítják majd a gazdasági és kulturális kérdéseket. Ez a megtévesztő ideológia csak akkor fog a politikai élet színteréről eltűnni, ha a parlamentben oly tényezők jutnak irányadó befolyáshoz, melyek eddig oda be sem juthattak, vagy pedig bent tétlenségre voltak kárhóztatva: az iparos-kereskedő burzsoázia, munkásság és parasztság. Ezt a változást pedig egyedül az általános, egyenlő és titkos választói jog idézheti elő, melynek megvalósítása épen azért a közjogi jelszavakkal való félrevezetés végét is jelentené.

Szende Pál.

